

МЕСТА ФИЛИПА ЖАКОТЕА

То је месџо. Невидљиво се крије у средишњу.
Ф. Ж.

Након завршетка студија књижевности на Универзитету у Лозани, и боравка од неколико година у Паризу, Филип Жакоте објављује 1953, код Галимара, своју прву збирку песама *Кукувија*, и те исте године се настањује с Ан-Мари Хеслер, ликовном уметницом, у провансалски градић Грињан (департман Дром). Већ наредне године, 1954, започиње књигу која је предмет овог текста, поетски дневник у фрагментима: *Расејавање*.

Песник се више неће селити и остатак свог живота (недавно је напунио деведесет пет година) провешће у овом месту, а напуштаће га само накратко, ради краћих путовања (по Италији, најчешће, земљи његове фасцинације), ходаће по овом делу Провансе као његов *genius loci*, гледати, бележити, писати о његовим пејзажима и поднебљу, испрва у *Расејавању*, потом, када је готово престао да објављује збирке стихова, и у текстовима као што су *Предели са одсућним фијурама*, *Зелена свеска*, *После мноћо јодина*, *Па ипак*, *Белешке из јаруге*, или *Боја земље*, хибридним рукописима у којима се смењују кратки есеји, поетски фрагменти и стихови.

Шта га је толико очарало, у провансалском крајолику, да је овај предео постао *месџо*, или неисцрпна залиха местâ његове поезије? Често ће се и сам питати о томе у својим текстовима, признајући да то није лако објаснити, будући да је реч о сасвим „обичном“ пејзажу који ни по чему није посебан (но, да ли је баш тако, поља пшенице и лаванде, слама жуто и бледољубичасто, медитеранска светлост која призива грчко небо, плавичасти Мон Ванту...). Крајеви у којима се осећај усхићености укршта са светлошћу, тишина са прозирношћу, воћњаци и виногради, чистине и заравни где имате утисак да сте променили свет, а да нисте напустили овај овде. Ту имате осећај мистерије, ту се дешава нешто тајанствено... Али шта је једно место? „Врста средишта стављеног у однос са целином“, одговара Жакоте. Тај простор може бити „забачен“, али је средиште, у таквим тачкама, каже песник, некада су подизани храмови, ту постоји комуникација између светова, нешто вас везује и задржава и не осећате потребу да одете одатле. Нека врста невидљиве цркве на отвореном, необично блиставе, мирне, то је пропланак окружен полукругом дрвећа, савршени мир, травњак, којим прође каква јаребица или зец, ту простор више није одвојен, изгубљен, деспацијализован, него се вратио себи, постао веза између горе и доле, средишта и целине. То су, заправо, поетска места *par excellence*. Ту човек усклађује своје биће с бићем света, светлошћу света. Простор је зачаран, невидљиво се крије у видљивом. Ту смо у близини елементарна. Забрани, парцеле ограђене оронулим зидовима, затворени су и истовремено најотворенији простори, у којима се осећа дах [*souffle*] света.

Жакоте тражи неку врсту *ошвор* у пределу, где се сам простор *иншимузује* и субјекат потврђује своје бивствовање у близини аутентичне објаве невидљивог. То су често потпуно безначајна места, за која нас веже спој „старог и елементарног“, остатака културе и вегеталног, истрошен камен прекривен бршљаном, бескорисни зидови, некадашњи функционални артефакти који су изгубили своје значење и употребну функцију, спојени с вегеталним, трајнијим и чвршћим, наводи песник, чак и од камена. Наизглед обична места, ништа посебно, али уједно и света места, места храмова. На тим местима влада спокој, сабирање, ту се објављује густина света, на тајанственим смо вратима невидљивог, не може се тачно рећи шта је то, и густина је и отварање, и ово и оно, те призива Платонов појам *chôra* (χώρα), који је донекле „синоним за *ἰδιώος*, пошто означава и простор и предео. Али *ἰδιώος* задобија апстрактнија значења – мотива, повода, тачке дискурса, пасажа књиге, општег места, док је појам *chôra* сроднији француском појму места [*lieu*], средишта, положаја, тачке, краја, поља, природе“.¹ По Жан-Пјеру Вернану, наставља Кристин Дипуи, реч је о изласку из бинарне логике, то је празнина, зев, нешто између чулног и интелигибилног, „место уписивања“, док је за Жака Дериду то „анахронија сама“, ван сваке могућности интерпретације, било какве форме, те се не може сместити ни у какав простор или време.

Како год било, налазимо се пред поезијом, или поезијом у прози, која је нераскидиво везана за питање простора и која у властитој специјализацији налази своје оправдање. Простор је заправо свет, а свет је пролажење, пролазна форма даха, неко вечно враћање дисања. Свуда око нас су еманиције, боје, исијавања, светлуцања, одисања, тако гледано, свет је чудесно место, и Жакоте нема много разумевања за нихилизам својих модерних савременика. Њихов артизам, аутистични „текстуализам“, надреалистичка производња слика, склоност исконструисаним критикама и бесконачним интерпретацијама, знак је усахлости и затварања пред феноменима света. Ту се уметност бави ритуалима властитог нестајања. Но, код Жакотеа уметност и није у првом плану, него сам свет који нам нуди могућност поетског бивствовања у свету. Нема поезије без света, без ствар света: „Лед, оштрице, листови иња. Још увек видиш те ствари, и не видиш их више као ствари, него као еманиције, идеје, фигуре, кретања, рађања“. Свет је, дакле, динамично место, које само наше очи сматрају непомичним. Свет је „апсолутно једноставан“, и у томе је проблем, како говорити о нечему што је апсолутно једноставно, пита се Жакоте заједно са Плотиним.

Остаје нам ходање и писање, схваћено пре свега као бележење и примицање ономе што, у коначном исходу, остаје неухватљиво, али чијој тајанствености можемо „поетски“ присуствовати. Наиме, треба рећи да Жакотеови основни поетички појмови, „граница“ [*la limite*] и „безгранично“ [*l'illimité*], покушавају да угрубо координишу овај простор поетског деловања, ту, на том месту сусрета граничног и безграничног, односно коначног и бесконачног, налазе се „права места“, а граничном и безграничном у потпуности одговарају видљиво и невидљиво. Где престаје видљиво и почиње невидљиво, ми заиста бивствујемо у свету, при чему треба рећи да овде није реч о

¹ Christine Dupouy, *La question du lieu en poésie du surréalisme jusqu'à nos jours* [Питање места у поезији од надреализма до наших дана], Родопи, Амстердам – Њујорк, 2006.

бинарној подели света. Није једно потпуно с једне стране, друго, потпуно с друге. Безгранично се назире у граничном, као што се и невидљиво прозира кроз видљиво. И у томе се састоји сва магија света и његова тајанственост, његова „апсолутна једноставност“. Зато је свет истовремено реалан и фантазматичан, уједно ствар и њена фатаморгана.

Поетска делатност, дакле, треба да измири ова два света или „волумена“, да приближи границу и безгранично, видљиво и невидљиво, светло и тамно, дах и форму. Тако гледано, поезија није нешто паралелно свету, него је доиста „од света“, његов део, у њему већ садржана, тражећи „места“ у свету, ми проналазимо поетско. Као да се свет кроз поетско оглашава, излази на чистину, док се *поезија*, која није исто што и *поезијско*, покушава приближити поетском свету: „Можда се лепота рађа кад граница и безгранично постану истовремено видљиви, то јест када видимо форме и назиремо да не говоре све, да нису сведене на себе саме, и да чувају један неухватљиви део.“

„Још увек не успевам да опишем како овај свет сија изјутра, дане сунца и северног ветра, док се планине, лаке, плаве“, каже Жакоте и наставља да неуморно „описује“, кроз сва годишња доба, на страницама *Расејавања*, те чудесне зоре, прозирна свитања у којима се светлост „римује“ с прашином („прашњава светлост“), оглашавају птице својим првим крицима. У даљини се виде плаве линије планина, царује „прозрачност“, можда највиши квалитет света по Жакотеу, а ствари су интензивних боја, јасних, зачуђује тајанствена „страност“ онога што видимо, ствари су стране јер су тако евидентне. Сунце је овде као светлуцаво срце које се диже на истоку. Јутра „варају, а ипак њихова варка постоји“, све је игра светлости и ветра и звукова птица, игра боја које песник опсесивно прати, бележећи све те прелазе из сивог у плавичасто, из плавичастиог у румено, из руменог у бледољубичасто... када све изгледа сабрано и као да лебди. Свака ствар има своју боју и „степен сенке“.

Филип Жакоте је у ствари „пејзажиста“ у поезији, његове поетске слике су „предели са одсутним фигурама“, свет је Велики Предео, а наше су речи лахори-пејзажи које непрестано производимо, вечно у потрази за безграничним, то јест посве-другим. Ми не налазимо, али тражимо и даље, „безгранично је *дах* који нас анимира“. Бог је дах и не може се досегнути, али поезија је реч која носи у себи тај дах, те отуда њена моћ над нама. Дах је оно безграничног у нама, у песничком говору, оно божанског у нама, а божанско вечно дише, читав универзум, виђен накратко, само је обустављена форма даха. Иначе, свет непрестано пулсира, и прелази из једне форме у другу, никада он сам, попут облака, никада идентитет, увек с неком разликом. Божанско вечно дише. Све је пролажење, све пролази, али не зато што је пролазно него вечно.

И потом биљке, свет биљака, вегетални универзум Филипа Жакотеа, његови живи и чудесни плантаријуми и арборетуми и флораријуми – ретко ко успева да створи тако јаке поетске слике (довољан му је и простор од неколико редова у прози) пишући о биљкама, цвећу, дрвећу. Зашто су ове теме тако потцењене у књижевности, зашто готово недостојне поетског ангажмана, нарочито у модерна времена? Колико дивних реченица о слезу, о ладолежу, о ирисима, о мајчиној душици, о цветовима вођака... „Ја са својим дрвећем, својим цвећем... са својом малом порцијом живота, крви, говора“, рећи ће Жакоте у *Расејавању*, алудирајући на свој повучени живот, а на другом месту,

себе ће назвати обичним „сеоским песником“. Но, ово песниково тобожње признање властите слабости само је доказ његовог дубоког опредељења и убеђености да права поезија настаје тек када се песма отвори те уступи простор самом свету, када се субјекат ослободи своје гломазне, бремените субјективности. Подсетимо се, свет је лак, свет је дах, и не воли надмену модерну субјективност, загладану у себе, где је ње, нема света, или га барем има у мањој и недовољној мери. Узмимо, рецимо, само један фрагмент из *Расејавања*:

*Ириси, узнеїи на својим сїабљикама, свеїли – изнаг лишћа, їла, їодиїуїи као
глобуси, балони сїремни да їолеїе.*

Шта нам он каже, попут многих других о цвећу и биљкама? Па управо то, да је свет једна лака структура, прозрачна, бистра, кристална и да се на примеру цветова то можда најбоље види. Крхко и лако, балони, мехури, глобуси, оно што у сваком тренутку може да узлети и што поседује заокруженост и самодовољност сфере. Крхко и лако, не значи и слабо, него најтајанственије, оно на земљи, најближе небу, оно најниже, што највише лети, оно видљиво, најближе невидљивом.

Кад томе додамо боје (немамо овде простора и за птице, славује, црвендаће, чиопе, сенице, вуге, њихове боје и звукове и лакоћу), које Жакоте неуморно покушава да представи, описујући свитања и сутоне, цветове разних воћака и биљака, схватамо зашто нам „безгранично“ стално измиче. Јер боје су непредстављиве (иако нам француски пружа нешто више могућности од српског), као што је и свет непредстављив. Ништа толико као боје не измиче нашем језику, нигде као пред бојама језик не показује колико је немоћан да изрази свет. Свака наша ознака за боје је приближна, то се не да рећи, то се мора видети. Боје, као и лакоћа, исказују есенцију света, преко боја се он објављује и, с њиховим нестанком, привремено повлачи.

Вегетално, дакле, није никакав украс Жакотеовог писма, оно је његов главни ток, дах, његова „лака есенција“. Па и саму реч из наслова овог поетског дневника, *Setaison*, која значи и *Сеїва*, време сејања, Жакоте усмерава, Литреовим епиграфом у заглављу рукописа, ка њеном другом значењу: природном расејавању семена као начину размножавања биљака. Не, дакле, људска *Сеїва*, не Субјекат, него природно *Расејавање*, Свет који се сам репродукује.